ASPECTE PRIVIND TOPICA SUBIECTULUI ÎN LIMBA ROMÂNĂ VECHE (SECOLUL AL XVI-LEA)

OBSERVATIONS SUR LA POSITION DU SUJET EN ANCIENT ROUMAIN (LE XVIE SIÈCLE)

(*Résumé*)

Cette étude de syntaxe diachronique s'appuie sur la position du sujet en ancien roumain, précisément dans des textes originaux et des traductions du XVIe siècle. L'auteur a analysé séparément la position du sujet dans la proposition principale et dans la proposition subordonnée.

Cuvinte-cheie: subiect, topica, antepoziţie, postpoziţie, tematizare, grup nominal.

Mots-clés : sujet, ordre des mots, an*té*position, postposition, thématisation, groupe nominale.

Lucrarea îşi propune să stabilească principalele aspecte privind topica subiectului în limba română veche, mai precis în texte reprezentative din secolul al XVI-lea, incluzând atât lucrări originale *(Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea, Texte româneşti din secolul al XVI-lea),* cât şi traduceri *(Tetraevanghelul (1561), Liturghierul (1570), Pravila ritorului Lucaci (1581), Palia de la Orăştie (1581–1582), Carte cu învăţătură (1581), Floarea Darurilor (1592-1604)).*

Vom analiza separat topica subiectului în propoziţia principală şi în subordonată, preferinţele şi restricţiile de topică fiind diferite. În propoziţia subordonată, vom urmări, de asemenea, separat subordonatele conjuncţionale necircumstanţiale şi subordonatele circumstanţiale, iar în propoziţiile conjuncţionale necircumstanţíale vom urmări topica în funcţie de complementizator. Propoziţiile subordonatele circumstanţiale au un alt statut faţă de cele conjuncţionale, în propoziţiile necircumstanţiale tipul de conectori (*că, să, de, cum, cum că, ca să*) influenţând direct topica subiectului.

BDD-V2837 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:41:46 UTC)

1. Topica subiectului în propoziţia principală

Topica subiectului în propoziţia principală este liberă (S-V / V-S), destul de asemănătoare cu cea din limba română actuală, antepunerea sau postpunerea depinzând de anumite condiţii morfosintactice şi de parametri stilistici.

Vom analiza separat antepunerea şi postpunerea subiectului faţă de verb.

1.1 Antepunerea subiectului

Antepunerea este mai frecventă în propoziţia principală (81%), fără a fi o trăsătură definitorie a acestei perioade. Poziţia preverbală a subiectului domină atât în principală, cât şi în subordonată, dar este mai frecventă în propoziţia principală.

Accesul unui actant la poziţia de subiect în principală şi aşezarea lui preverbală sunt controlate atât sintactic, cât şi textual-pragmatic.

- Restricţii pentru antepoziţie

Apare obligatoriu antepus subiectul din enunţurile interogative parţiale, când grupul interogativ *wh-* face parte din grupul nominal al subiectului, indiferent dacă interogativul este centru de grup (1a, b) sau subordonat (1c, d):

(1) a. ***Cine*** *amu sunt împrejurul lui?* CC[2] 13
b. ***Cine*** *va vedea mortulu înviatu, şi să nu se veselească?* CC[2], 31
c. ***Care muiare*** *are zeace drăghici de va piarde una nu va aprinde lumânarea şi va mătura casa şi va căuta bine până va afla?* CT, 154[v]
d. ***Care rob*** *poate a doi domni lucra?* CT, 157[r]

- Preferinţe pentru antepoziţie

Se observă, în toate textele analizate, că în propoziţiile principale preferinţa pentru antepoziţie apare mai accentuată în cazul subiectului exprimat prin pronume personal:

(2) *Ce-ţi va fi voie,* ***eu*** *ţi voiu face.* DÎ, XXXII, 128
Iară după giudeţul patriiarhului lui Mihail o fată a unui Ion de se va tâmpla şi o nepoată de sor a muieriei lui cu doi fraţi ***el*** *gice se se împreuneadze.* Prav. 1581*,* 278[v]
Şi ***ei*** *încă , aorea înoată, cându vremea au fără valuri şi linu*. CC[2], 56

De remarcat faptul că în exemplul *d*. - verbul *a zice*, care de foarte multe ori cere un subiect postpus, aici are un subiect antepus, trecând astfel în poziţie de Focus.

Subiectele articulate (3a-d) în raport cu cele nearticulate (3e) se întâlnesc mai des antepuse (subiecte tematizate):

(3) a. ***Moşia*** *au fostu a me, jumătate dintr-o fune.* DÎ, II, 97
b. ***Preutul*** *să cădească steaoa, să o puie spre sfânta pâine.* CL, 7[v]
c. ***Fiiulu*** *e întru tatăl şi* ***duhul*** *întru fiiul.* Prav. 1581*,* 190[v]
d. ***Diacul*** *de va curvi, popă nu va fi.* Prav. 1581, 206[r]
e. ***Focu*** *înaintea lui aprinde-se-va şi împrejurulu lui bură mare.* CC[2], 37

Atunci când propoziţia principală începe cu conjuncţia „e” (< lat. *et*) subiectul este întotdeauna antepus. În comparaţie cu conjuncţia *şi*, care atrage atât subiecte antepuse (4b), cât şi postpuse (4c), atunci când apare conjuncţia

BDD-V2837 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:41:46 UTC)

arhaică *e*, subiectul din principală este obligatoriu antepus (4a). Astfel în CL apar 4 subiecte antepuse si 9 postpuse în propoziţii principale care încep cu conjuncţa *şi* şi 11 subiecte în propoziţii care au frontal conjuncţia *e*, toate antepuse:

(4) a. *E* ***preutul*** *să blagoslovească el*. CL, 2[r]
b. *Şi* ***popa*** *să ia aerul să-l puie pe cel umăr stâng al diaconului.* CL, 26[r]
c. *Şi să fie* ***mila*** *marelui Domn.* CL, 34[v]

Am întâlnit în PO o construcţie care încalcă regula cazului, şi anume subiectul nominal însoţit de prepoziţiile partitive *de* şi *den*, aceste prepoziţii impunând subiectului cazul acuzativ. În poziţia subiectului găsim grupul prepoziţional antepus:

(5) ***Den paseri*** *după fealiul for****, den vite*** *după fealul lor şi* ***den toţi viermii*** *pre pământ după fealiul lor şi* ***de toate*** *să între la tine câte doao, cum să rămâne vii*. PO, 29

Si ***de tot fealul din jigănii****, ce iaste cu tine de tot trupul,* ***de pasări, de dobitoc*** *şi* ***de tot fealul de viermi*** *carii se trag pre pământ, să iasă cu tine*. PO, 33

În ambele exemple identificăm subiect multiplu antepus, regentul nominal fiind eliptic. Construcţiile în care regentul nominal al sintagmei partitive este eliptic sunt înregistrate în toată perioada veche, începând cu cele mai vechi texte româneşti. Ca atare, grupul prepoziţional având drept cap prepoziţia partitivă „avansează" direct la poziţii argumentale (Pană Dindelegan 2012: 195).

Subiecte izolate sintactic

Ridicarea unui subiect şi aşezarea lui într-o poziţie frontală, izolată sintactic şi prozodic, are raţiuni discursive de focalizare. În general acest fenomen este frecvent în limbă, mai ales în aspectul ei oral (GO 2013: 118). Am întâlnit astfel de exemple mai ales în operele traduse:

(6) *Şi* ***tu****, fecior proroc, de sus chema-te-veri.* CT, 114[r]
Şi ***tu****, Capernaum, ce până în ceri înalţi-te până la ad deştinge-veri.* CT, 140[v]
Cum ***tu****, jidov eşti, de la mine ceri să beai?* CT, 188[r]

Efectul avansării şi al izolării la stânga se poate asocia şi cu alte fenomene de oralitate, cum ar fi anacolutul:

(7) ***Popa sau preuteasa****, de va muri unul de ei, nu se cade popeei să se însoare, nice preuteasa să se mărite.* Prav 1581, 207[r]

1.2 Postpunerea subiectului

• Preferinţe pentru postpunere

Se observă o anumită preferinţă pentru postpunerea subiectului în propoziţia principală atunci când formele verbale, cel mai adesea perfectul compus şi viitorul, apar inversate (auxiliarul precedă verbul propriu-zis). Aceste forme sunt frecvente în limba română veche (Pană Dindelegan 2003: 139).

BDD-V2837 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:41:46 UTC)

În DÎ, din 20 de ocurenţe ale subiectului unei forme verbale inversate, 3 sunt subiecte antepuse şi 17 sunt postpuse, demonstrând că postpoziţia este preferată.

Astfel de forme inversate atrag, dar nu impun, postpunerea subiectului, apărând atât cu subiect postpus (8), cât şi antepus (9), adesea cu intenţia de focalizare:

(8) *Tipăritu-se-au **ceastea doo cărţi** dentâniu a lu Moisi proroc*. Texte, PO, 3r
*Aceasta moşia vândut-am **noi** de bunăvoia noastră.* DÎ, XIII, 106
*Feri-va **Dumnedzău** pre toţi pre ceia ce-l iubăsc.* Prav. 1581, 239v

(9) *Iară ce va grăi, scrie şi faci pentru nevoia noastră giupânul Bruni, **noi** ţine-vom.* DÎ, XCII, 183
*Iată părintele tău şi **eu** ustenit-am căutând tine.* CT, 117r
*Adecă **noi** lăsat-am tot*. CT, 41v

Apare postpus subiectul non-agent din construcţii impersonale, subiect realizat ca propoziţie subordonată subiectivă (10a, b), ca formă nonfinită (10c, e, f) şi, rar, ca NP/DP (10g), indiferent dacă structurile sunt matriciale sau reorganizate prin pasivizare:

(10) a. *Trebuiaşte omului la toate lucrurele **să aibă ferire**.* Prav. 1581, 236v
b. *Să să ştie **ce-au făgăduit părinţii noştri**.* DÎ, XXX, 125
c. *Nu se cade **a** o **lua** vara primare a muiereei meale.* Prav. 1581, 226v
d. *Cade-se sâmbata **bine a face**.* CT, 42
e. *În sfânta besearecă, mai bine e **a grăi** 5 cuvinte cu înţeles decât 10 mie de cuvinte neînţelease în limba striină.* TEXTE, Catehismul lui Coresi, 2r
f. *Iaca, scoţi mine astădzi den faţa pământului şi-m[i] va fi mie **a m-ascunde** de faţa ta.* PO, 23
g. *Cădzu greu **această beseadă** lui Avraam de pre feciorul lui*. PO, 67

Există şi excepţii în cazul subiectului verbelor sau construcţiilor impersonale, când subiectul este antepus (11), confirmând preferinţa şi nu obligativitatea pentru postpunere:

(11) ***Să te veseleşti** şi **să te bucuri** cade-ţi-se.* CC2, 22
*Numai ce apără leagea până a şeasea spiţă, că gice **că** fata frăţine-mieu sau a soro-mea, **a** mi-o **lua** muiare nu mi se cade.* Prav. 1581, 257r

Structurile de tipul [XP–V–S], în care verbul (V) este precedat de un element topic (XP), dislocat la stânga, şi este urmat de subiect (S), apar frecvent în corpusul studiat. În exemplele următoare, grupurile dislocate la stânga sunt, cel mai probabil, focalizate:

(12) a. *Aşa amu lăsatu **eu** cu sufletul miu la moartea mea*. DÎ, XIV, 107
b. *Cum mi-eu venit **solii** din ţara Moscului de la împăratul, cum să-mi dea 10 000 talere*. DÎ, XXXII, 129
c. *Nu făcuşi derept cu mine, eu ded lângă tine slujnica mea şi aceasta văzând că e tăroasă, nemică sunt **eu** către ea* . PO, 52

Un procent foarte mare din numărul subiectelor postpuse din principală îl reprezintă subiectele care apar în enunţurile construite cu verbe din clasa *dicendi*. Verbul *dicendi* poate apărea în enunţuri parantetice (incidente) cu

BDD-V2837 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:41:46 UTC)

subiect obligatoriu postpus (13), dar şi în construcţii propriu-zise şi, în acest caz, subiectul ocupă atât o poziţie preverbală, cât şi una postverbală (14):

(13) *Iarră de se va tâmpla a fi această nuntă, gice* ***leage****, se se desparţă şi mai vârtos se se pocăiască.* Prav. 1581, 221v

Si ruda ta să nu urăşti, zise ***Domnulu***. CC2, 52

(14) *Şi încă iaraşi grăiaşte* ***David****.* Texte, 565

Că gice şi ***leagea****, sora-şi născută din curvă nimerile nu va lua.* Prav. 1581, 260r

O construcţie specifică secolului al XVI-lea este postpunerea cliticului reflexiv pasiv sau clitic reflexiv obligatoriu care atrage postpunerea subiectului fără să o facă obligatorie (vezi ex. (17) – Subiect antepus). Astfel în textul PO, 78% dintre ocurenţe sunt cu subiecte postpuse şi 22% cu subiecte antepuse, această statistică demostrând că este preferată postunerea subiectului în enunţuri cu clitic reflexiv postverbal.

De remarcat că se înregistrează subiecte postverbale atât în construcţii verbale cu clitic reflexiv pasiv – impersonal (cu agentul neexprimat) - (15), cât şi în construcţii cu verbe reflexive obligatorii (16):

(15) *Scrie-se şi* ***aceasta*** *dup-acea cum au ales Domnedzeu Avraam.* PO, 4

Da-se-va omului ***ce va face rodul lui****.* CT, 46v

(16) *Unuia nume Fison, acela ce încungiură tot pământul Hevilatului şi acolo află-se* ***aur****.* PO,16

Ivi-i-se lui ***îngerul*** *Domnului.* CT, 110v

Căi-se ***el*** *că au făcut pre om spre pământ*. PO, 27

Rar, se constată posibilitatea subiectului unei forme verbale cu clitic reflexiv postus de a se afla preverbal şi nu neapărat cu rol de focalizare (17):

(17) *Până când* ***păcătoşii*** *laudă-se?* CC2, 32

Necuraţii *către tine întorcu-se.* CL, 10r

Iată ***îngerul*** *Domnului ivi-se în somn.* CT, 2r

2. Topica subiectului în subordonată

În propoziţia subordonată este frecventă antepunerea subiectului, cu 67% din ocurenţe, dar, în comparaţie cu frecvenţa antepunerii din principală (81%), în subordonată se observă o scădere a numărului de situaţii de antepunere în favoarea postpunerii, poziţia subiectului în subordonată fiind constrânsă suplimentar, în funcţie de tipul de conector ales.

2.1. Relativele

2.1.1. Relative subiect.

Subiectiva relativă, cu relativ subiect obligatoriu preverbal, apare în majoritatea cazurilor antepusă (18a-d), rar întâlnim câte un exemplu cu subiectivă relativă postpusă (18e, f):

(18) a. ***Cine nu va ceti acealea scripturi*** *nemică slavele lui Domnedzeu nu poate şti.* PO, 7

BDD-V2837 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:41:46 UTC)

b. ***Cine va piarde om cu otravă****, post 7 ai, închinăciuni 150.* Prav. 1581, 205v
c. ***Cine va curvi cu vită,*** *post 6 ai, noi dăm 2 ai.* Prav. 1581, 205v
d. ***Cine ce va ceare*** *da-i-se-va.* CC2, 3
e. Deaciia să pomenească ***cine va vrea viii şi într-altă prescure morţii****.* CL, 7r
f. Blastămatu şi proclet să fie dă 318 o(t)cĭ şi de mine ***cine va sparge pomana a mĭi(h)****).* DÎ, XXI, 117

2.1.2. Relative non-subiect

În propoziţiile relative, dacă subiectul nu este pronumele relativ, este posibilă atât antepunerea, cât şi postpunerea indiferent dacă verbul are sau nu un complement direct (GO 2013:124).

În propoziţiile relative cu relativ non-subiect, subiectul apare preponderent postpus (19a-c). Se întâlnesc şi situaţii când subiectul este antepus (19d, e), acesta aflându-se cu precădere într-o ordine marcată de tematizare (într-o poziţie de Topic).

(19) a. *Şi şarpele era mai alnic de toate jigăniile pământului carele era făcut* ***Domnul Domnedzeu.*** PO,18
b. *Şi răotate păru Domnului ce făcu* ***aceasta***. PO,131
c. *Acesta noo ne va veseli de lucrure şi de muncă mânilor noastre pre pământ care au blăstemat* ***Domnul.*** PO, 26
d. *Şi puse Domnul pre Cain un semn cum* ***nimea*** *să nu-l ucigă cine va afla pre el*. PO, 23
e. *Ieşi din casa ta afară şi din rudele tale şi din casa tătâni-tău, pre cel pământ, care* ***eu*** *ţie voiu arăta.* PO, 42

2.2. Topica subiectului în propoziţii introduse prin complementizatori

Având în vedere faptul că, indiferent de tipul subordonatei conjuncţionale-subiectivă, completivă directă, secundară, complementizatorul este cel care impune o anumită poziţie a subiectului, am încercat să fac o analiză strictă în funcţie de complementizatori.

2.2.1. Topica subiectului în propoziţia introdusă de complementizatorul *să*

Şi în limba română veche, complementizatorul *să* impune postpunerea subiectului (20a-c), eliminând posibilitatea Focusului preverbal, cu excepţia propoziţiilor al căror subiect precedă inclusiv complementizatorul, fiind astfel un subiect antepus (20d):

(20) a. *Cade-se* ***să*** *fie* ***popa*** *măiestru ca un vraciu.* Texte, PravCoresi, 219
b. *Aşa mă rog măriii lui să aib şi* ***eu*** *ca acela*. DÎ, XXXIII, 130
c. *Şi zise Avraam lu Lot: rogu-te să nu fie* ***sfadă*** *între mine şi între tine, între păstorii miei şi între păstorii tăi, că ne sântem fraţi.* PO, 46
d. *Vârtos lucru iaste* ***omul să*** *se mărească şi să ţie curată feţie.* FD 1592-1604, 616r

BDD-V2837 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:41:46 UTC)

2.2.2. Topica subiectului în propoziţia introdusă de complementizatorul *că*

Complementizatorul *că* atrage o topică liberă a subiectului, admiţând atât antepunerea (21a-b), cât şi postpunerea subiectului (21c-d):

(21) a. *Să fie la ştire că **frate-mieu de naştere şi fratele muieriei meale şi tată-mieu şi maica mea şi tatăl muieriei meale şi maica**, cuscria dintăia-s.* Prav. 1581, 243[v]
b. *Iarăş mărturisim că **vama ţărâei Moldoveei** pururea să înceape dentru august 15 dzile şi să ţine prespre anu.* DÎ, LXXXVIII, 179
c. *Cumva să nu dzici tu că nu e păcat că au viat **ei** aşa şi-s sfinţi.* PO, 8
d. *Pentru aceaia să nu zicem noi că mare greşală au greşit noao **vecinii**.* CC[2], 47

2.2.3. Topica subiectului în propoziţia introdusă de complementizatorul *cum*

Complementizatorul *cum* admite o topică liberă a subiectului (antepunere (22a-b), postpunere (22c-d), cu precizarea că atunci când apare în subordonate subiective este antepus (22b):

(22) a. *Văzu cum **Şila** ară fi crescut.* PO, 132
b. *Şi fu cum **acesta** trase-şi lăntru mâna.*PO, 134
c. *Iar năemniculu ... face cum iarăşi zice **dumnezeesculu Davidu**.* CC[2], 28
d. *Facem ştire mării tale cum au venit **egumenul de Bistriţă** cu cinstită cartea mării tale.* DÎ, CVI, 188

2.2.4. Topica subiectului în propoziţia introdusă de complementizatorul *cum că*

Complementizatorul compus *cum că* se comportă asemănător lui *că*, admite atât antepunerea (23a), cât şi postpunerea (23b, c):

(23) a. *Să veţi afla ceva greşit pre a ceriului Domnu, cum că **el** fie adevărătură*. PO, 10
b. *Prinse şi născu un fecior şi văzând cum că ară fi frumos **porobocul** ascunse-l în trei luni.* PO, 182
c. *Şi vădzură cei ţiitori de cinste, carii era dentre feciorii lu Israil, cum că le fu mai rău **lucrul**.* PO, 194

2.2.5. Topica subiectului în propoziţia introdusă de complementizatorul *de*

Singurele situaţii în care *de* apare cu rol de complementizator este atunci când introduce fie interogative totale transpuse în vorbire indirectă ori subiective (după verbele *a fi* şi *a însemna*), având valoare modală ipotetică, fie predicative suplimentare (Sava 2013: 130).

În Gramatica Oxford se precizează că, atunci când o subordonată este introdusă de complementizatorul *de,* acesta nu admite nici subiect antepus,

BDD-V2837 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:41:46 UTC)

nici postpus. Însă, în limba română veche, se întâlnesc astfel de construcţii, iar subiectul lexical este postpus:

(24) *Lasă să vedem de va veni **Ilie** să mântuiască el.* CT, 64v
*Vru să ispitească să vază de va fi **adevăr** şi se întoarse înderăt.* FD 1592-1604, 540r

2.2.6. Topica subiectului în propoziţia introdusă de complementizatorii *ca să* / *ca ... să*

Cu toate că în limba actuală nu se mai permite folosirea lui *ca să* în propoziţii necircumstanţiale, în limba literară de până acum un secol, *ca să* introduce subordonate necircumstanţiale (Sava 2012: 161). În ceea ce priveşte topica subiectului, *ca să* se comportă asemenea lui *să* şi admite doar postpunerea subiectului:

(25) *În vreamea aceaea şi după el mearseră năroade multe şi vindecă ei toţi şi conteni lor să nu aiave facă el ca să se izbândească **grăitele** Isaiei.* CT, 24r

Varianta scindată a complementizatorului *ca să, ca ... să*, specializat pentru topizalizările din subordonată, apare încă din secolul al XVI-lea, cu precădere în operele traduse de diaconul Coresi. În subordonatele introduse prin *ca...să*, subiectul se află întotdeauna intercalat:

(26) *Credincioşi derept chemaţii rugaţi-vă ca **Dumnezeu** să miluiască ei.* CL, 21v

În studiile recente (Sava, 2012: 219), gruparea subordonatoare necircumstanţiale *ca ... să* este reinterpretată dintr-o structură compusă într-una de tipul *ca* + conjunctiv.

2.3. Topica subiectului în propoziţiile circumstanţiale

În subordonata conjuncţională cu subiect propriu (condiţională (27), cauzală (28), consecutivă (29)), topica este liberă, exceptând situaţiile în care subordonatorul este *să*, care impune subiectului topică fixă, în postpoziţie. Interesant este că *de* preferă postpunerea, dar admite un subiect antepus în construcţii în care subiectul precedă şi conjuncţia (27c) sau conjuncţia este reluată după subiect (27b):

(27) a. *Vine iară la el la corabie, că **apele** era spre tot pământul şi el întinse mâna sa şi luo el înlăuntru în corabie.* PO, 32
b. *De **mireanul** de va bori de beţie, post 40 de dzile, de boală 5*. Prav. 1581, 207v
c. *Se iară **neştine** de va vrea să facă post curundu, dereptu 10 liturghie, 5 psaltir.* Prav. 1581, 209r

(28) a. *Pentru aceaia noi nu sem legaţi a le ţine că e **Hristos** capul acelora.* PO, 7
b. *După aceaea, eu las toate moşiile mele şi toate bucatele şi toţ ţiganii în mâinile Dragnei şi ale postel<ni>cului Dimei, că **ei** m-au căutat până la moarte*. DÎ, VIII, 101

BDD-V2837 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:41:46 UTC)

c. *Gios noi nu vom mearge, că **acela om** aceasta dzicea noao.* PO, 151

(29) a. *Derept aceaia va fi arcul mieu în nor, cum **eu** să **văz** şi să pomenesc de pre legătura mea de vecie.* PO, 36
*Ni, să pogorâm gios şi să turburăm limba lor, cum **niceunul** să înţeleagă beseada altuia.* PO, 41

3. Topica subiectului explicit al formelor nonfinite

3.1. Poziţia subiectului specificat al infinitivului

În majoritatea contextelor din textele analizate, subiectul infinitivului apare postverbal (30a-b). Se constată, rar şi nu neapărat în scopul de a fi topicalizat, anumite construcţii în care subiectul infinitivului se află într-o poziţie preverbală (30c). Această realizare nu mai este posibilă în limba actuală, poziţia subiectului fiind postverbală (Nedelcu 2013:121).

(30) a. *A ne izbăvi **noi** de toată scârba, mâniia şi nevoia, Domnului să ne rugăm.* CL, 12^{v}

b. *De-a ne izbăvirea **noi** de toată scârba, mâniia şi nevoia, Domnului să ne rugăm.* CL, 35^{r}

c. *Iară giudecată de acel lucru şi-ncă şi a patriarhului lui Arsenie, **doi fraţi** a lua o nor şi o cuscră anume sor tătăişe-mea giudecă că e neapărat.* Prav. 1581, 277^{v}

Am constatat că subiectul lexical al infinitivului apare postverbal când grupul infinitival ocupă poziţia sintactică de complement al prepoziţiei (29a, b) şi preverbal, când grupul infinitival ocupă poziţia sintactică de obiect al unui verb (29c, f) sau de subiect (29e).

3.2 Poziţia subiectului specificat al gerunziului

În mod curent, subiectul gerunziului apare în poziţie postverbală în grupul gerunzial (31a-d), dar, rar, poate apărea şi antepus (31e-f), ceea ce demonstrează că, în limba veche, subiectul gerunziului are o topică mai liberă decât în limba română actuală.

În limba actuală, când apare în poziţie preverbală, subiectul este ridicat în propoziţia principală, unde i se atribuie cazul acuzativ (Niculescu 2013: 139), dar în limba veche este posibil subiect în nominativ (31e).

(31) a. *Să veţi afla ceva greşit pre a ceriului Domnu, cum că el fie adevărătură că nu e cu voie noastră acea greşală, pentru aceaia cetind **toţi** vare în ce mână va sosi blagosloviţi.* PO, 10

b. *Şi şireagul împărţind **el**, slugile lui loviră pre ei noaptea*. PO, 49

c. *Şi întrând la el **Iosif** dzise Iacov lu Iosif*. PO, 170

d. *Cum să să ştie că, nefăcându **eu** coconi de trupul miu şi nerămâindu **nime** de noi, nici frate, nici nime, fără numai nepotu-miu Anghel din Olăneşti, socotit-am dintru in[i]ma mea şi am dat toată partea mea de moşie*. DÎ, X, 103

e. *Nu era neci un om care să lucre pământul. Ce **o fîntînă** sau **negură** den pământ stropind şi udând toată faţa pământului*. PO, 16

BDD-V2837 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:41:46 UTC)

f. Multă ***vreame*** *trecând muri fata Şuveei.* PO, 132

Subiectul nominativ al gerunziului va fi întotdeauna focalizat (Niculescu 2013: 127) şi poate apărea în situaţia în care grupul gerunzial ocupă poziţiile sintactice de adjunct extrapropoziţional sau de obiect direct al verbelor de percepţie (GO 2003:103).

4. Topica subiectului în construcţii cu predicat dislocat (Scrambling)

4.1. Subiectul între formele verbale cu auxiliar

În româna veche, posibilităţile de dislocare sunt mult mai diversificate (Dragomirescu 2013: 225) şi mai frecvente în comparaţie cu limba actuală, iar una dintre poziţiile sintactice care apar intercalate este subiectul.

În textele analizate am înregistrat 22 dislocări cu subiect interpus, dintre care 13 dislocări ale timpului viitor – numai viitor cu auxiliarul *a vrea* (32a-m), 5 pentru perfect compus (32n-r), una pentru prezent (32s – subiectul se află între cliticul reflexiv si verb), una a formei perifrastice de mai mult ca perfect (32t), una pentru condiţional-optativ (32u). Interesant este că în multe dintre dislocările viitorului (32a-e) se înregistrează aceeaşi realizare pronominală a subiectului, şi anume prin pronumele nehotărâte *neştine* şi *cineva*:

(32) a. *De va* ***neştine*** *botedza un pruncu şi acesta cumătru îl va luoa pre-nsu iarrăşi şi pre fata sa ginere, se se împarţă.* Prav. 1581, 228r

b. *De va* ***cineva*** *luoa o muiare a dzăcea cu nusă şi apoi se va spurca şi cu soacră-sa, iarră ea să margă ... se se tundză.* Prav. 1581, 228 r

c. *Iarră de va* ***neştine*** *botedza vro fată şi apoi o va lua de neveastă după feciorul său, se se împarţă unii ca aceştia.* Prav. 1581, 218 r

d. *De va* ***neştine*** *lua po muiare văduo şi va avea aceaea o fată cu alt bărbat, de-acii iaste acestuia fată ca şi aceiia muieri.* Prav. 1581, 223r

e. *De va* ***neştine*** *fi avându vro fată cu altă muiare mai de ainte şi apoi va veni de va lua pre o sor a mea a-i fi muiare, deacii nu se poate în vru[n] chip eu a o luoa.* Prav. 1581, 229 r

f. *Deaci cându va fi* ***unchiul*** *mainte luoat nepoata şi va vrea nepotul de se ia muiare pre mătuşea.* Prav. 1581, 233 r

g. *Iară de voiu lăsa muiarea mea şi-şi va* ***ea*** *lua alt bărbat şi va naşte.* Prav. 1581, 229v

h. *De va veni birdeni, vor* ***Nicorizi Nevrudul*** *a ceri ceva ban, arita zapisuri, cice tote merturiseşt, ce-am dat iavu lui, če dat iali miia, anume tote se ştii* (DÎ, CI, 193)

i. *Meargeţi la Iosif şi ce va* ***el*** *dzice voao aceaia faceţi.* PO,145

j. *Când va* ***Domnedzeu*** *căuta pre voi, duceţi-vă afară de-aicea oasele meale.* PO, 179

k. *Să voiu* ***eu*** *tinde afară mâna mea şi voiu bate Eghipetul.* PO, 188

l. *Eu-s Domnul, grăiaşte lu Faraon, craiului Eghipetului toate care voiu* ***eu*** *ţie grăi.* PO, 198

m. *De se va* ***omul*** *sui în ceriu.* FD 1592-1604, 466r

BDD-V2837 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:41:46 UTC)

n. *Dereptu-i şi vernicu domnul Domnezeu în cuvente-şi, elu-i stătut ce-au **el** făgăduit.* Texte, 339
o. *Aşijdere şi noi lăsăm şi dăm după moartea lor cărţile acestor ocine ce-s mai sus zise la svânta mănăstire cum au **ei** lăsat cu al lor cuvânt.* DÎ, XXX, 125
p. *Ce ia aminte cum când au **ei** viiat aşa leage lui Domnezeu n-au fost dat afară cum poţi ceti.* PO, 8
q. *Nece adaugem neci să luom cum dzice la Torozacon, că e urât naintea lui altă fără numai ce au **el** tocmit.* PO, 9
r. *Prin ce ţie au **Domnedzeu** toate aceastea arătat.* PO, 143
s. *Moşul şi strănepotul a lua doao veare premari apăraţi simt, se nu se şi **aceştia** afle cumnaţi.* Prav. 1581, 267 r
t. *Şi deaca trecură 40 de zile deschise fereastra spre corabie, ce era **el** făcut şi slobozi un corb a zbura.* PO, 33
u. *Iar de-ai hi **domiata** sârguit să fii până acmu venit, avem nădeajde pre Dumnedzeu să fi fost până acmu şi la moşie.* (DÎ, XCIII, 184)

În exemplul *f.* întâlnim un viitor gerunzial, formă rară (numai şapte contexte au fost identificate în limba veche, toate în texte traduse). Acest tipar este deosebit de frecvent în PO. (Zamfir II: 212).

Posibilităţile variate de dislocare în româna veche sugerează faptul că aceste construcţii cu auxiliar nu erau complet gramaticalizate (GO 2013:193).

Diacronic, se constată că ponderea dislocărilor şi a invesiunilor a scăzut treptat din secolul al XVI-lea până în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, când dislocările sunt extrem de rare, aproape inexistente. Aceste fenomene se regăsesc în texte româneşti vechi originale şi traduse, precum şi în celelalte limbi romanice, ceea ce exclude ipoteza că apariţia lor se datorează unor influenţe străine (Dragomirescu 2013: 228).

4.2 Subiectul între componentele predicatului complex

Trebuie să menţionăm că vom considera predicat complex predicatul al cărui morfem predicativ este preluat de un component exterior celui semantic, un operator verbal - modal, aspectual, copulativ şi pasiv.

În limba veche, apar dislocate şi componentele predicatul complex, între acestea intercalându-se uneori şi subiectul. Astfel, subiectul apare între componentele predicatului complex în următoarele situaţii:

- între operatorul modal şi infinitiv:

(33) *Că nu-şi poate **neştine** lua nepot de-al doile văr*. Prav. 1581, 256v
*Ce nu o poate **omu** răbda*. FD 1592-1604, 542r

- între operatorul aspectual şi infinitiv:

(34) *De aciia începu **Isus** a mărturisi şi a grăi.* CT. 6r

- operator pasiv şi participiu:

(35) *Deaci cându va fi **unchiul mainte** luoat nepoata*. Prav. 1581, 233r

- între operator copulativ şi numele predicativ:

BDD-V2837 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:41:46 UTC)

(36) *Fu **omul** suflet viu*. PO, 16
*Vor fi **amândoi** un trup*. PO, 18
- între „va” modal şi conjunctiv:
(37) *Când va **omul** să facă vrun lucru*. FD 1592-1604, 520^{v}
*Că el nu dormi, ce ne preveghie şi însuşi va **el** pre noi să pădzească*. Texte, 341

5. Concluzii

Constatăm că textele din secolul al XVI-lea, atât cele originale, cât şi cele traduse, se caracterizează printr-o mare libertate de topică.

Din punct de vedere statistic, atât în propoziţiile principale, cu 81%, cât şi în cele subordonate, cu 67%, subiectul este mai frecvent antepus, procentul fiind mai mare pentru principale.

În principală, se preferă antepunerea în construcţii cu subiect exprimat prin pronume personal, în cele cu subiect articulat, când propoziţia începe cu conjuncţia arhaică *e*. Se preferă postpunerea subiectului în enunţurile construite cu verbe *dicendi*, în construcţii cu verbe impersonale şi atunci când subiectul este non-agent, rematic. De asemenea, în construcţiile cu formele verbale inversate, atât cele cu auxiliar postpus, cât şi cele cu clitic reflexiv postpus, se preferă postpunerea subiectului fără a se impune o topică fixă a subiectului.

În subordonata relativă subiect, subiectul se află obligatoriu în poziţie preverbală, iar în relativele non-subiect se preferă postpunerea.

În subordonata necircumstanţială, poziţia subiectului depinde de inventarul de complementizatori folosit:

- *că* admite atât antepunerea, cât şi postpunerea subiectului, în funcţie de verbul care îl selectează;
- *să* nu admite antepunerea subiectului;
- *de* admite un subiect lexical care apare postpus.

În limba română veche, topica subiectelor formelor nonfinite este mai liberă decât în limba română actuală. Am înregistrat construcţii cu subiect al infinitivului antepus, construcţii care nu mai apar în limba actuală.

O altă caracteristică a limbii vechi este subiectul interpus între formelor verbale cu auxiliar sau între componentele predicatului complex.

În concluzie, putem să afirmăm că, în corpusul analizat din secolul al XVI-lea, topica subiectului se prezintă mult mai variată şi mai liberă decât cea din limba actuală, cu multe preferinţe pentru antepunere sau postpunere şi cu mai puţine restricţii.

SURSE

CC^{2} = Diaconul Coresi, *Carte cu învăţătură* (1581), ed. de Sextil Puşcariu, Al. Procopovici, vol. I, Textul, Bucureşti, Atelierele Grafice Socec & Co., 1914, p. 1-60.

BDD-V2837 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:41:46 UTC)

CL = *Liturghierul lui Coresi,* [1570], Text stabilit, studiu introductiv şi indice de Al. Mareş, Bucureşti, Editura Academiei, 1969.

CT = Coresi, *Tetraevanghelul, Braşov,* 1560-1561, ediţie alcătuită de Florica Dimitrescu, Bucureşti, 1963.

DÎ = *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea*, Text stabilit şi indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniţă, Alexandru Mareş şi Alexandra Roman-Moraru, Introducere de Alexandru Mareş, Bucureşti, Editura Academiei, 1979.

FD = *Floarea darurilor (1592-1604)*, ed. Alexandra Roman Moraru, Bucureşti, Minerva, 1996 (Cele mai vechi cărţi populare, I), p. 460-620.

Prav. 1581= *Pravila ritorului Lucaci 1581*, I. Rizescu, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1971.

PO = *Palia de la Orăştie (1581–1582),* Ediţie îngrijită de Viorica Pamfil, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1968, p. 1-50, p 130-200.

TEXTE = *Texte româneşti din secolul al XVI-lea,* I. *Catehismul lui Coresi,* II. *Pravila lui Coresi,* III. *Fragmentul Teodorescu,* IV. *Glosele Bogdan,* V. *Prefeţe şi epiloguri,* Ediţii critice de Emanuela Buză, Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Ion Gheţie, Alexandra Roman Moraru, Florentina Zgraon, coordonator Ion Gheţie, Bucureşti, Editura Academiei, 1982.

BIBLIOGRAFIE

Avram, M., 1986, *Gramatica pentru toţi*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Avram, M. (coord.), 2007, *Sintaxa limbii române în secolele al XVI-lea – al XVIII- lea*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Carabulea, Elena, 1965, *Repetarea şi reluarea subiectului în limba română din sec. al XVI-lea - al XVIII-lea* , în Omagiu Rosetti, Editura Academiei Române, p. 103- 109.

Cornilescu, Alexandra, 1997, „The double subject construction. Notes on the syntax of the subject", *Revue Roumaine de Linguistique*, nr. 3-4, p. 33-68.

Dragomirescu, Adina, 2013, „O schimbare parametrică de la româna veche la româna modernă în sintaxa formelor verbale compuse cu auxiliar", *Limba română*, LXII, nr. 2, p. 225−239.

Frâncu, Constantin, 2009, *Gramatica limbii române vechi (1521-1780)*, Iaşi, Casa Editorială Demiurg.

Gheorghe, Mihaela, 2004, *Propoziţia relativă*, Piteşti, Editura Paralela 45.

Guţu Romalo, V. (coord.), 2005/2008, *Gramatica limbii române (GALR),* Bucureşti, Editura Academiei Române (ediţia I: 2005; tirajul nou, revizuit: 2008).

Nedelcu, Isabela Mihaela, 2013, *Particularităţi sintactice ale limbii române în context romanic. Infinitivul,* Bucureşti, Editura Muzeului Naţional al Literaturii Române.

Niculescu, Dana, 2013, *Particularităţi sintactice ale limbii române în context romanic. Gerunziu,* Bucureşti, Editura Muzeului Naţional al Literaturii Române.

BDD-V2837 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:41:46 UTC)

Pană Dindelegan, Gabriela, 2003, *Elemente de gramatică. Dificultăţi, controverse, noi interpretări*, Bucureşti, Editura Humanitas.
Pană Dindelegan, Gabriela (coord.), 2013, *The Grammar of Romanian* (GO), Oxford University Press.
Rădulescu, Maria, 1969, „Observaţii asupra topicii subiectului şi a predicatului în limba română din secolul al XVI-lea", *Studii şi cercetări lingvistice*, XX , nr. 1, p. 45.
Rădulescu, Marina, 2003, „Despre sintagmele (cu valoare de subiect) legate prin *şi cu*", în Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, II, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 183-188.
Sava, Cristinel, 2012, „Conjucţia compusă" CA (…) SĂ", în Rodica Zafiu (coord.), *Perspective actuale în studiul limbii române. Actele Colocviului Catedrei de limba română (22-23 noiembrie 2011)*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 219-229
Sava, Cristinel, 2012, *Complementizatorii în limba română veche*, teză de doctorat.
Todi, Aida, 2001, *Elemente de sintaxă românească veche*, Piteşti/Bucureşti/Braşov, Editura Paralela 45.
Zamfir, Dana, 2005, *Morfologia verbului în dacoromâna veche. Secolele al XVI-lea – al XVII-lea*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Ramona Cătălina CORBEANU
Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti", Bucureşti

BDD-V2837 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:41:46 UTC)